

Oppositiojohtaja tulkitsee mennyttä ja esittelee työreformia

JAAKKO KIANDER

VTT, vanhempi tutkija

Palkansaajien tutkimuslaitos

Esko Aho: Tulevaisuus on tehtävä. 203 s.
Otava 1996.

Keskustan puheenjohtajan ja edellisen hallituksen pääministerin Esko Ahon kirja eroaa edukseen syksyn kahdesta muusta poliitikon kirjoittamasta teoksesta (eli *Riitta Uosukaisen* ja *Pertti Paasion* kirjoista) siinä suhteessa, että se käsittelee nimenomaan poliittisen toiminnan tavoitteita. Niin tärkeää kuin politiikan ja poliittikkojen inhimillisen puolen valottaminen suurelle yleisölle onkin, ei mielestäni siitä päästä mihinkään, että politiikka on viime kädessä yhteisten asioiden hoitoa. Siksi olisi tarpeen, että poliitikot useamminkin yrittäisivät systematisoida ajatuksiaan yhteiskunnan kehittämisestä. Aho ansaitsee tästä tunnustuksen.

Ahon kirja tulevaisuuden tekemisestä käsittelee sekä tulevaisuutta että lähimenneisyyttä ja sivuaa lisäksi hieman kaukaisempiakin aikoja. Vaikka kyseessä ei olekaan varsinainen muistelmateos, Aho tulkitsee pääministerikautensa dramaattisia ja osin myös kirjoittajalle trau-

maattisiksi osoittautuneita kokemuksia ja käyttää niitä perustellakseen oman tulevaisuusvisionsa eli niin kutsutun työreformin paremmuutta. Samalla Aho tuo esiin oman käsityksensä Suomea tämän vuosikymmenen alkupuolella ravistelleen poikkeuksellisen talouslaman syistä.

Ahon lamatulkinta: rakenne- ja kilpailukykykriisi

Esko Ahon johtama porvarihallitus tuli valtaan keväällä 1991 tilanteessa, jossa Suomen talous oli ollut laskevassa kierteessä jo lähes vuoden ajan. Vakava finanssikriisi, jota heijastivat pörssikurssien ja asuntojen hintojen lasku, oli jatkunut jo kaksi vuotta. Finanssikriisiä ei tosin tuossa vaiheessa nähty suurena ongelmana vaan pikemminkin katsottiin kasinopelureide saavan ansionsa mukaan finanssikuplan puhjetessa. Porvarihallituksen syntyyn johtanut keskustan suuri vaalivoitto perustui pitkälti tehokkaasti hyödynnettyyn kansalaisten kriisitietoisuuteen.

Ahon hallituksen ydinryhmä eli pääministeri Aho ja valtionvarainministeri Viinanen samoin kuin keskuspankin ja valtionvarainministeriön sankka asiantuntijajoukko heidän taustallaan tulkitsivat talouden ongelmat ensisijaisesti kilpailukykykriisiksi. Tämän analyysin perusteella taloutta ryhdyttiin lääkitsemään sisäisellä devalvaatiolla kun ulkoinen oli katsottu jostain käsittämättömästä syystä mahdottomaksi. Aho sen paremmin kuin pääjohtaja *Kullberg* tai presidentti *Koivistokaan* omista kirjoissaan juuri asiallisesti perustele valittua ja sitten epäonnistunutta valuuttakurssipoliittista linjaa ja sen paremuutta esim. kelluvien kurssien järjestelmään verrattuna. Jälkikäteen monet ovat oivaltaneet kelluvan kurssin järjestelmän monet edut. Silti 1990-luvun alussa koko aihe oli tabu.

Sisäistä devalvaatiota kutsuttiin aluksi yhteiskuntasopimukseksi (tämän termin Aho lanseerasi *Rousseau*n innoittamana) ja lopuksi Sorsan sopimukseksi. Sorsan sopimus meni nurin, kun vientisektorin työnantajat ja työntekijät näkivät, että sopimus olisi ollut paitsi epämiellyttävä myös riittämätön. Sopimuksen hyväksymistä lykättiin järjestöissä niin pitkään, että markkinat menettivät hermonsensa. Sopimuksen kaatuminen on sittemmin tarjonnut monelle taholle hyvän syntipukin, jonka piikkiin on monet vaikeudet voitu laittaa. Pääjohtaja *Kullbergin* tavoin myös Esko Aho katsoo, että "yhteiskuntasopimus olisi voinut pelastaa tuhansia kotimarkkinayrityksiä ja ... työmarkkinoilla olisi kyetty estämään jako työtätekeviin ja työttömiin".

Näkemyksensä on paitsi täysin epärealistinen myös hyvin tyypillinen valtaeliitille, joka mieluummin syyttää politiikan epäonnistumisista muiden tahojen itsekästä käyttäytymistä. Valtaeliitin näkemys ei problematisoi sitä, kuinka deflatorinen palkkojen alennus olisi auttanut kysyn-

nän puutteesta ja korkeista kotimaisista koroista kärsineitä kotimarkkinayrityksiä tai kuinka vientiteollisuus olisi selvinnyt heikosta kannattavuudestaan ilman devalvaatiota. Sorsan sopimus olisi kyllä parantanut kilpailukykyä mutta se ei suinkaan olisi riittänyt pelastamaan maata lamalta. Sen avulla ei olisi kyetty alentamaan reaalikorkoja olennaisesti (koska inflaatio olisi myös hidastunut) ja heikkoon jamaan joutuneen vientiteollisuuden kannalta se olisi ollut riittämätön.

Esko Ahon lamanäkemyksensä voidaan tiivistää seuraavasti: kasinomiesten sotkettua terveen talouden lyhytnäköiset ja ahneet etujärjestöt estivät välttämättömän kilpailukykykorjauksen ja aiheuttivat siten pakkodevalvaation, joka vuorostaan tuotti tuhoisan konkurssiaallon ja työttömyyden. Säännöstelytalouteen perustuva korporatismi saavutettuine etuineen lakkasi toimimasta kun markkinat avautuivat. Lamaan liittynyttä syvää finanssikriisiä Aho ei sen kummemmin pohdiskele vaan pitää sitä väistämättömänä seurauksena ns. kasinotaloudesta. Suomen Pankin ja hallituksensa harjoittaman deflatorisen politiikan ja finanssikriisin välillä Aho ei näe yhteyttä. Näkemyksineen Aho ei suinkaan ole yksin, vaan liittyy siihen sankkaan johtomiesten joukkoon, joka on kautta aikojen selittänyt lamakausia ns. "rikos ja rangaistus"-teorian avulla.

Laman jälkeinen työreformi

Ahon ja keskustan suurena teemana on työreformi. Työreformia tarvitaan, koska työn teettäminen ja vastaanottaminen ei nykyisin ole riittävän houkuttelevaa ja koska nykyinen korporatistinen järjestelmä on tullut tiensä päähän. Aho näkee Suomen taloudellisen toimintaympäristön muutoksen oimituisen jyrkkänä. Suljettusta "sääntelytaloudesta", jossa keskitetty tulo-

politiikka toimi, on nyt jotenkin yhtäkkiä siirrytty "markkinatalouteen", jossa entinen meno ei enää ole mahdollista.

Kirjan perusteella jää hämäräksi, mikä on tämän suuren muutoksen aiheuttanut. Onhan vientiteollisuutemme sentään toiminut varsin kilpailullisissa olosuhteissa jo viimeistään 1970-luvun alun EEC-sopimuksesta lähtien. 1990-luvun muutos ja EU-jäsenyys merkitsivät lähinnä vain sitä, että myös keskustan pitkään varjelema ns. elintarvikeketju siirtyi avoimeen talouteen. On tosin luonnollista, että Aho kuten monet muut vetoavat ympäröivän maailman rajuun muutokseen kotimaisten kriisien taustalla; muutoinhan voitaisiin ajatella, että suomalainen lamaa edeltänyt korporatistinen ancien regime olisi palautettava, koska se ei itse asiassa ollut hullumpi järjestelmä tuottaessaan korkean työllisyyden ja nopean kasvun koko sodanjälkeisenä aikana.

Mitä työreformilla sitten tarkoitetaan? Yrittäjien työhönottokynnystä Aho haluaisi alentaa keventämällä työn verotusta eli alentamalla työnantajien maksamia sosiaalivakuutusmaksuja. Ahon oma hallitus tosin menetteli tässä suhteessa päinvastoin, mutta syyllinen oli Ahon mukaan ay-liike. Pitämällä kiinni saavutetuista eduista eli lähinnä estämällä työttömyysturvan toteutumutta suuremmat leikkaukset ay-liike pakotti hallituksen verojen korotuksiin. Jotta järjestelmän muutokset olisivat mahdollisia, sisältyy työreformiin myös vaatimus työehtosopimusten yleissitovuuden heikentämisestä.

Työnantajan sivukulujen alentaminen, varsinkin jos se kohdennetaan pienipalkkaisille, saattaisi lisätä alhaisen tuottavuuden työpaikkoja, joista on pulaa kun työttömiä ei huolitella korkean tuottavuuden töihin.

Toisaalta työttömät olisi myös saatava ottamaan vastaan näitä matalapalkkatöitä. Ratkaisu tähän on väistämättä työttömien sosiaaliturvae-

tuuksien leikkaus. Erityisesti ansiosidonnainen työttömyyskorvaus on Ahon hampaissa, samoin kuin muukin ansiosidonnainen sosiaaliturva, jota kirjoittaja aivan oikein pitää olennaisena osana sosiaalidemokraattisvetoista korporatista järjestelmää. Ahon ratkaisu on looginen: jos sivukuluja alennetaan, on myös alennettava niitä etuisuuksia, joita sivukuluilla rahoitetaan.

Kirjoittajalle on tässä kohtaa annettava tunnustus älyllisestä rehellisyydestä. Usein keskustelussa tyydytään vain vaatimaan alempia sivukuluja mainitsematta sitä, että tällöin myös etuuksia on leikattava.

Ahon vastenmielisyys ansiosidonnaista sosiaaliturvaa kohtaan tuntuu olevan enemmän poliittis-kulttuurista perua kuin viileän analyysin tulos. Onhan tunnettua, että ansiosidonnaiset järjestelmät on keskustan piirissä peristeisesti koettu vieraksi, kun puolueen peruskannattajat (eli nykyiset ja entiset maatalousyrittäjät perheineen) jäävät niistä usein ansioiden puuttuessa osattomiksi. Kuten Aho itsekin toteaa, ansiosidonnaisessa järjestelmässä etuuksien taso riippuu ansioista eli osallistumisesta työelämään. Yleensä tämän ajatellaan nimenomaan kannustavan työntekoon eikä haittaavan työllistymistä: mitä enemmän ansaitsee, sitä parempi on myös sosiaaliturva. Lisäksi ansiosidonnaiset etuudet rahoitetaan pääsääntöisesti työn tuloksista eikä valtion kassasta. Tätä seikkaa Aho ei juurikaan korosta vaan pikemminkin antaa ymmärtää, että valtiontaloudessa voitaisiin saada merkittäviä säästöjä aikaan ansiosidonnaista leikkaamalla.

Työreformi pyrkii yhteiskuntaan, jossa valtio turvaisi kaikille minimitasoisen perusturvan. Työn verotus olisi keveämpää ja työelämän lainsäädännöllinen ja sopimuksellinen säätely nykyistä vähäisempää. Deregulaation toivotaan sitten spontaanisti synnyttävän uutta

yrittöimintää ja uusia työpaikkoja. Ajatuksena on, että näillä mikrotason keinoilla työllisyys voisi parantua ilman nopeaa talouskasvua ja kasvua tukevaa talouspolitiikkaa.

Ahon mukaan tällainen järjestelmä olisi nykyistä solidaarisempi. On kuitenkin luultavaa, että esimerkiksi nykyisten ansiotasoon sidottujen työeläkkeiden leikkaus johtaisi mitä ilmeisimmin hyvätuloisille räätälöityihin lisäeläkkeisiin. Tällöin lopputuloksena olisi hyväntuloisten eläke- ym. turvan paraneminen ja pienituloisten turvan heikentyminen. Tätä voidaan monesta syystä pitää tavoiteltavana, mutta on vaikea pitää sitä solidaarisena.

Aho näkee ansioturvan rahoittamiseksi kerättävät sosiaalivakuutusmaksut rasitteina, jotka tekevät suomalaisesta työstä liian kallista. Näkemys on yksioikoinen, joskin nykyään varsin yleinen. Työmarkkinoilla sivukulut kuitenkin yleensä ainakin pitkällä tähtäimellä huomioidaan täysimääräisesti, kun palkankorotusvara arvioidaan. Tällöin sivukulujen suhteellinen osuus työvoimakuluista ei itse asiassa vaikuta työvoimakuluihin eikä työllisyyteen. Siksi ainoa varma seuraus sivukulujen alentamisesta on palkkatason nousu eikä työllisyyden paraneminen.

Kaikista ei ole yrittäjiksi

Työreformia esitellessään Aho uskoo Suomesta ja suomalaisista löytyvän runsaasti käyttämättömiä resursseja ja dynaamisuutta. Nämä voimavarat voidaan työreformin avulla vapauttaa hyödyttämään taloutta. Tällöin työehtojen yleissitovuudesta ja epäsolidaarisiksi luonnehditusta ansiosidonnaisesta sosiaaliturvasta päästään eroon ja holhotut kansalaiset vapautuvat yrittämään. Aho ihmettelee miksi hänen tapamansa työttömät murehtivat vain päivärahojaan eivätkä perusta uusia yrityksiä. Syynä

passiivisuuteen hän pitää nykyisten järjestelmien heikkoa kannustavuutta.

Viimeaikoina tiedotusvälineissä on ollut runsaasti juttuja köyhistä ja työttömistä. Useat haastatelluista ovat vaikuttaneet enemmän tai vähemmän aloitekyvyttömiltä ihmisiltä, joille syystä tai toisesta ei ole menestystä siunaantunut sen paremmin opinnoissa kuin työelämässäkään. Markkinatalous on tehokas ja raaka järjestelmä, jossa toiset voittavat ja toiset häviävät. On vaikea kuvitella, että nimenomaan häviäjistä olisi yrittäjiksi; monelle syrjäytyneelle ja syrjäytetylle on riittävästi ponnistelua jo omassa arkipäivässään. Varsinkin pitkäaikaistyöttömien kohdalla Ahon optimismi siitä, että "kekseliäs, monitaitoinen, luova ja sivistynyt suomalainen" voi pärjätä uusissa olosuhteissa, tuntuu menevän harhaan. Työreformin ajatus siitä, että kaikki saataisiin kovasti yrittämään, ei yksinkertaisesti ole kovin realistinen.

Aho ja modernisaatio

Esko Aho kirjoittaa lämmöllä lapsuutensa pienviljelmävaltaisesta maatalousyhteiskunnasta, jossa kaikki ahkeroivat aamusta iltaan. Vaikuttii siltä, että yhteiskunta ei toimia paljon säädellyt. Ainakaan ansiosidonnaista sosiaaliturvaa ei vielä tunnettu. Kirjoittaja tosin jättää armeliaasti mainitsematta, että 1950-luvullakin maatalous perustui tuontisuojaan ja tukiaisiin eli julkisen vallan markkinainterventioon. Ahon maahenkisyys on myös työreformin taustalla. Se pyrkii olemaan analogia maareformeistamme, eli torpparivapautuksesta ja siirtoväen asutuksesta. Aho ylistää näitä reformeja ja katsoo, että nyt on aika samalla tavoin reformoida teolliseen aikaan jämähtänyt työelämä.

Aho suhtautuu kirjassaan yllättävän nihkeästi teollisuuteen. Monessa kohdin hän katsoo teollisuus-Suomen olevan jo mennyttä aikaa ja

edessä hämmöttävän jälkiteollisen omaehtoisen puuhastelu-yhteiskunnan, jossa työttömyys nujertuu ja perusturvaa nautitaan. Hieman populistisesti Aho siteeraa näkemystensä tueksi myös ympäristöaktivistien Worldwatch-instituutin jokavuotisia maailmanlopun ennustuksia. Tätä taustaa vasten ei ole yllättävää, että Aho pääministerikautenaan asiallisesti ottaen kaatoi teollisuuden ydinvoimahankkeen. Sekään ei yllätä, että Aho suhtautuu epäuskoisesti konsensusperinteeseen nojaavan Lipposen hallituksen toiveisiin päästä irti työttömyydestä vanhoilla konsteilla, eli tulopolitiikan ja teollisuusvetoisen talouskasvun avulla. Tässä mielessä Aho lähestyy vihreitä modernisaation kriitikkoja, joskin järkevänä henkilönä pitäytyy realismin piirissä.

Taisteluhaaste vai keskusteluavaus?

Ahon lanseeraama työreformi on monella tapaa hyvä avaus. Se osoittaa selkeästi erään vaihto-

ehtoisen suunnan, johon yhteiskuntaa voidaan kehittää jos niin halutaan. Sen perusmotivaatio on vastaansanomaton: saavutetut edut on joka päivä ansaittava uudelleen. Jos talous päästetään pois tasapainosta ja jos kilpailukyvyyn annetaan rapautua, saavutetut edut menetetään. Työreformin keskeinen idea, joka mielestäni voidaan tulkita joustavuuden lisäämiseksi työmarkkinoilla, on myös hyvä ja oikeansuuntainen. Ongelmaksi voi kuitenkin muodostua se, jos Aho ja Keskusta ryhtyvät opposition profiilia nostaakseen ajamaan työreformia nykyisessä muodossaan palkansaajien vastaisena risti-retkenä. Silloin on vaarana, että lapsi menee pesuveiden mukana ideologisen kamppailun melskeessä. Siltä varalta, että keskusta joutuu tulevaisuudessa taas hallitusvastuuseen, olisi hyvä ryhtyä vakavassa mielessä jatkojalostamaan työreformia.